

Nr 25

Utlåtande i anledning av väckta motioner om näringslivets lokalisering m. m.

Bankoutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft elva inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nr 121 i första kammaren av herr *Andersson, Birger, m. fl.* och nr 212 i andra kammaren av herr *Bengtsson* i Varberg *m. fl.*, nr 328 i första kammaren av herr *Olsson, Erik*, och herr *Olofsson, Per*, och nr 257 i andra kammaren av herrar *Nilsson* i Östersund och *Lindström*, nr 409 i första kammaren av herr *Johansson, Theodor, m. fl.* och nr 585 i andra kammaren av herr *Svensson* i Vä *m. fl.*, nr 449 i första kammaren av herr *Larsson, Sigfrid*, och herr *Elofsson, Gustaf*, och nr 628 i andra kammaren av herrar *Svensson* i Stenkyrka och *Johansson* i Mysinge, nr 450 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* och nr 635 i andra kammaren av herr *Jansson* i Benestad, samt nr 454 i andra kammaren av herr *Andersson* i Brämhult.

I motionerna I: 121 och II: 212, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamma åtgärder bl. a. för att få till stånd en skärpt tillämpning av byggnadsregleringen för att den skall kunna bli ett effektivt medel för en lämpligare lokalisering av näringslivet.

Motionerna I: 328 och II: 257, vilka är likalydande, utmynnar i hemställan om att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning där frågor som berör landsbygdens avfolkning och städernas överbefolkning samt industriens lokalisering upptages till behandling.

I motionerna I: 409 och II: 585, ävenledes likalydande, framställes yrkanden om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t framhåller nödvändigheten av att de lånemedel som finns tillgängliga fördelas på ett rättvist sätt mellan olika kommuner samt att riksdagen måtte hemställa, att Kungl. Maj:t i samarbete med kommunerna må söka främja bebyggelse och näringsliv på landsbygden i enlighet med motionernas syfte.

Motionerna I: 449 och II: 628, också de likalydande, innehåller en hemställan att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande orsakerna till och verkningarna av den pågående befolkningsomflyttningen från landsbygden och dess mindre tätorter till städerna och framför allt storstäderna samt, därest härvid visar sig att ifrågavarande befolkningsomflyttning är av en storleksordning som ur samhällssynpunkt icke är önskvärd eller rent av skadlig, om undersökning av möjligheter som

kan föreligga för utformande av en lokaliseringspolitik som helt eller delvis kan hejda ifrågasättande utveckling.

I de likalydande motionerna I: 450 och II: 635 hemställas att riksdagen måtte besluta, att en försöksverksamhet må prövas med byggnadstillstånd för mindre företag som ämnar slå sig ned i typiska folkminskningskommuner med goda kommunikationer, å en s. k. diversekvot eller på annat sätt samt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av åtgärder i enlighet härmed.

Motionen II: 454 utmynnar i yrkande att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsamt utredning av principerna och förutsättningarna för en lokalisering av statliga ämbetsverk och institutioner till annan plats än Stockholm samt i vilken omfattning en dylik lokalisering bör äga rum.

Beträffande motiveringen för de framställda yrkandena torde, i den mån redogörelse härför icke lämnas i det följande, få hänvisas till motionerna I: 121, II: 257, II: 585, I: 449, I: 450 respektive II: 454.

Över de tio förstnämnda likalydande motionerna har i vederbörlig ordning yttrande inhämtats från *arbetsmarknadsstyrelsen*, varjämte tillfälle beretts för *Riksförbundet Landsbygdens folk* och *Sveriges industriförbund* att avgiva yttrande i ärendet.

1. *Spörsmål berörande byggnadsregleringen*

I de likalydande motionerna I: 121 och II: 212 framhålls att det i dag ter sig minst lika angeläget att söka hejda storstädernas ytterligare tillväxt som att hindra den alltför långt gående uttunnningen av flera trakter av vårt land. I anslutning härtill uttalas följande.

Den utveckling som nu pågår är icke ödesbestämd. Det finns möjligheter att åstadkomma en bättre tingens ordning. Medlet härför är en lämpligare lokalisering av näringslivet. För att denna skall kunna nås fordras emellertid att samhällets inflytande på lokaliseringen betydligt förstärkes. De samhälleliga insatser som hittills gjorts på lokaliseringspolitikens område har varit värdefulla, och utan dessa hade tillståndet varit värre. Men de är icke tillräckliga för att åstadkomma en bättre balans mellan de större tätorterna och övriga delar av landet. Lokaliseringspolitiken måste inriktas på ett vidare utbyggnade av de positiva åtgärderna som syftar till att stimulera företag att slå sig ner på platser, som ur samhällets synpunkt befinnes vara särskilt lämpliga. Men lokaliseringspolitiken måste också utrustas med ett medel som ger samhället möjlighet till ett veto gentemot de större städernas ohämmade tillväxt. I någon mån har byggnadsregleringen använts i detta syfte. Vi anser att byggnadsregleringen kan och bör användas som ett medel i samhällets lokaliseringspolitik. Men tillämpningen av den måste betydligt skärpas om den skall kunna bli ett effektivt medel för en lämpligare lokalisering av näringslivet.

I motionerna I: 328 och II: 257 anföres, under hänvisning till den nedlagda textilfabriken i Ulriksfors och svårigheterna att få företag att etablera

sig där, att det ur alla parterers synpunkt borde vara motiverat, att staten i en sådan situation hade fullmakt att gripa in och placera ut ett företag i denna kommun. Genom en utredning borde undersökas olika vägar för att utrusta staten med större befogenheter att påverka industrilokaliseringen i en riktning som bättre svarar mot samhällets intressen. De möjligheter härtill som byggnadsregleringen erbjuder är enligt motionärernas uppfattning alltför begränsade.

I motionerna I: 450 och II: 635 anses det vara av betydande intresse att få praktiskt prövat en linje i syfte att förhindra eller begränsa avflyttningen från landsbygden. Den ifrågakvarande försöksverksamheten skulle enligt motionerna utformas på följande sätt.

I olika delar av landet utvaldes ett antal typiska folkminskningkommuner med goda kommunikationer. För mindre företag med högst 25 arbetare, som vore villiga att slå sig ned i dessa kommuner, skulle, i den mån behovet av arbetskraft kunde täckas från bygden, byggnadstillstånd för anläggande av verkstadslokaler kunna lämnas å en s. k. diversekvot eller på annat sätt utanför den ordinarie anläggningskvoten. Begränsades denna försöksverksamhet till någon eller några kommuner i varje län, som verkade intresserade för verksamhet av detta slag, är det vår fasta förvissning, att detta endast i mycket ringa grad skulle påverka den totala byggnadskvoten i höjande riktning.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller att bland de medel som använts inom lokaliseringspolitikens är byggnadstillståndsgivningen och uttalar i detta sammanhang följande.

Innan ett ärende rörande tillstånd att uppföra industribyggnad avgöres, beredes styrelsens lokaliseringsbyrå tillfälle att uttala sig om lokaliseringens lämplighet. Därvid göres en utredning, som klarlägger lokaliseringsfrågans olika aspekter. För utredningsresultatet är inte endast arbetskraftstillgången avgörande. Även företagsekonomiska, samhällsekonomiska och sociala skäl måste beaktas. Om den av företagaren avsedda lokaliseringssorten anses mindre lämplig eller olämplig, upptas förhandlingar med den sökande i syfte att söka intressera denne för att välja annan lämpligare lokaliseringsort. Avstyrkes ärendet ur lokaliseringssynpunkt, måste andra skäl av stor betydelse finnas för att det skall bifallas. Innebär å andra sidan det begärda byggnadstillståndet en ur lokaliseringssynpunkt önskvärd utbyggnad eller nyetablering, beaktas detta vid handläggningen av tillståndsärendet.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 85 år 1956 med förslag angående ändrad lydelse av lagen om tillståndstvång för byggnadsarbete samt angående fortsatt giltighet av samma lag uttalar, att vid prövningen av byggnadstillståndsärenden, som berör de större tätorterna, större vikt än tidigare bör läggas vid en sådan bedömning av ärendena, som främjar en ur samhällets synpunkt lämplig förläggning av företagen. Enligt styrelsens uppfattning bör man därför avvakta ytterligare erfarenheter, innan nya åtgärder vidtages i fråga om detta avsnitt av den samhälleliga lokaliseringsverksamheten.

I fråga om det i motionerna I: 450 och II: 635 väckta förslaget om viss försöksverksamhet uttalar styrelsen följande.

Som tidigare frambållits anlägger styrelsen vid prövningen av ansökningar om byggnadstillstånd även lokaliseringspolitiska synpunkter på ärendena. Dessutom har sedan föregående år en viss kvot (15 miljoner kronor per år) stått till förfogande för byggnadstillståndsgivning till industri-företag inom sådana geografiska områden, där en utbyggnad av industrien är särskilt angelägen. Detta har i åtskilliga fall möjliggjort en från allmän lokaliserings synpunkt önskvärd sysselsättningsökning, vilken annars inte kunnat komma till stånd inom ramen för den vanliga tillståndsgivningen.

Av det anförda framgår, att redan nu finns möjligheter att på grundval av rent lokaliseringspolitiska motiv bevilja byggnadstillstånd till företag på landsbygden och i dess tätorter liksom i andra mindre och medelstora tätorter, där en utbyggnad av näringslivet är önskvärd. Att begränsa användningen av den nämnda lokaliseringskvoten till endast företag av viss storlek eller till företag i vissa bestämda kommuner är emellertid enligt styrelsens mening inte lämpligt.

Riksförbundet Landsbygdens folk instämmer i princip i motionernas syfte och konstaterar med tillfredsställelse att chefen för socialdepartementet i propositionen nr 85 är inne på samma linjer som motionärerna.

Efter de ingående utredningar som redan gjorts i dessa frågor förordar förbundet, att man genom att i begränsad omfattning bedriva sådan försöksverksamhet som föreslås i motion II: 450 skaffar sig erfarenheter för en framtida utbygd verksamhet.

Sveriges industriförbund uttalar bl. a. följande.

Industriförbundet vill bestämt motsätta sig varje form av statliga tvångs-åtgärder för att hindra företagens förläggning till vissa områden vare sig med hjälp av byggnadsregleringen eller genom speciell tillståndsgivning för lokaliseringen av industrins anläggningar. Valet av förläggningsplats för en industrianläggning måste, liksom företagets handlande över huvud, grundas på företagsekonomiska synpunkter. Om denna grundläggande princip icke blir beaktad vid lokaliseringen, kan resultatet bli att företaget inte kan stå sig i konkurrensen gentemot andra företag med ett ur produktions- och transportsynpunkt bättre läge. En ur företagsekonomiska synpunkter riktig lokalisering av industrianläggningarna är ett för såväl företaget och dess anställda som för hela samhället gemensamt intresse. Leder en felaktig lokalisering till att verksamheten måste läggas ned, medför detta icke blott förluster för företaget. Det kan även leda till svårigheter för de anställda och den kommun som beröres.

Vid en statlig reglering av företagens förläggning finns uppenbarligen stor risk för att de företagsekonomiska synpunkterna komma att få stå tillbaka för oklart definierade samhällsintressen, varigenom företagets utvecklingsmöjligheter och konkurrenskraft försvagas. Även om man vid handhavandet av regleringen i princip vill ta all rimlig hänsyn till de företagsekonomiska intressena, måste det vara en utomordentligt svår uppgift för myndigheterna att bedöma, om den planerade produktionen med lika tillfredsställande resultat kan bedrivas på någon annan plats än den som företaget självt anser vara den lämpligaste. Det kan icke undvikas, att myndigheternas ställningstagande i hög grad måste grundas på subjektiva

värderingar och ge betydande utrymme för godtycke, vilket förutom att det kan leda till fellokalisering av företagen skulle skapa stark irritation inom näringslivet. En reglering på detta område medför även att planerade utbyggnadsprojekt i vissa fall måste skrinläggas och att tillkomsten av nya företag försvåras.

Ej heller kan Industriförbundet finna, att utvecklingen i lokaliseringshänseende under senare decennier varit sådan att den motiverar någon form av statlig reglering av industrins förläggning.

Industriförbundet bemöter det i debatten kring lokaliseringsfrågan ofta framförda påståendet att industrien i allt högre grad koncentrerats till storstäderna och att detta varit den drivande kraften i storstädernas expansion och anför härutinnan följande.

Sedan relativt lång tid tillbaka har industribefolkningens andel av hela den yrkesverksamma befolkningen minskat i de större städerna, medan industrin totalt sett givit sysselsättning åt en allt större del av befolkningen. I de tre största städerna, varvid även Stockholms förorter medräknats, sjönk sålunda enligt folkräkningarna denna andel mellan åren 1920 och 1950 med 7 procent och i de åtta därefter följande städerna i storleksordning med 5 procent. I riket som helhet ökade däremot de inom industrin sysselsatta under samma tid sin andel av hela den yrkesverksamma befolkningen med 18 procent. Att industrin spelat en relativt obetydlig roll för storstädernas expansion under perioden 1920—1950 framgår även av att antalet yrkesverksamma inom denna näringsgren i de tre största städerna steg med 84 000 personer eller 58 procent, medan ökningen inom handel, samfärdsel och offentlig tjänst var sammanlagt 220 000 personer, vilket innebär en stegring med 113 procent. För riket i dess helhet var motsvarande ökning 300 000 respektive 580 000 personer. Det kan tilläggas, att under den här angivna perioden antalet sysselsatta enbart inom offentlig tjänst i de tre största städerna steg från omkring 46 000 till 123 000 personer eller nära nog lika mycket steg inom industrien.

För att belysa sysselsättningsutvecklingen inom industrin i de tre största städerna under de senaste åren, vilket i detta sammanhang är av särskilt intresse, har en bearbetning gjorts av kommerskollegii industristatistik. Den visar att antalet industrianställda på dessa platser, inklusive Stockholms och Göteborgs förorter, sammanlagt sjönk med 1 500 personer under 7-årsperioden 1946—1952, medan för landet i övrigt förelåg en ökning med 26 000 personer eller 4,5 procent. Ser man till de tre första åren på 1950-talet framgår att antalet anställda inom industrin i Stor-Stockholm sjönk med 6 000 personer eller 6 procent och i Stor-Göteborg och Malmö med vardera 1 000 personer, motsvarande en minskning med 2 respektive 3 procent. För landet i övrigt visade sysselsättningen inom industrin däremot en obetydlig ökning.

Industriförbundet erinrar vidare om att förbundet i olika sammanhang framfört krav om byggnadsregleringens avskaffande. Att i nuvarande läge, då byggnadstillståndsgivningen är ytterst restriktiv, ställa vissa industriprojekt utanför regleringen kan däremot enligt förbundets mening anses tveksamt. Även Industriförbundet påpekar, att ett visst kvotbelopp redan

nu står till förfogande för byggnadstillstånd till industriföretag på sådana platser, där en utbyggnad av näringslivet anses särskilt önskvärd.

2. Statliga ämbetsverks och institutioners förläggning

I motionerna I: 121 och II: 212 framhålls, att statens administrativa och judiciella verksamhet nu i stor utsträckning är koncentrerad till huvudstaden. Staten borde enligt motionärerna föregå med ett gott exempel och bryta koncentrationen av all statlig förvaltning till huvudstaden, som enbart tycks vara belagd av traditionella och icke längre sakliga motiv. De goda kommunikationerna anses göra det möjligt att placera centrala ämbetsverk snart sagt var som helst i landet.

Beträffande detta spörsmål uttalas i motionen II: 454 bl. a. följande.

Praktisk erfarenhet visar att olika statliga ämbetsverk och institutioner är mer eller mindre beroende av direkta och upprepade kontakter med departementen och med andra ämbetsverk liksom med civila myndigheter, enskilda organisationer, personalorganisationer m. fl. För de ämbetsverk, som i högre grad är beroende av dessa kontakter, innebär en utflyttning större problem. Vid en prövning från fall av lokalisering förefinnes risk att dessa problem överdimensioneras, då man under omprövningen icke har möjlighet att ställa olika ämbetsverks speciella kontaktfrågor i jämförelse med varandra. Då statsmakterna, som vid flera tillfällen uttalats och i handling praktiskt visats, är enstämmiga i sin uppfattning att en utflyttning av statliga ämbetsverk är att rekommendera, borde icke detta förhållande få inverka menligt på lösandet av huvuduppgiften: att åstadkomma en rationell lokalisering av förvaltningen. En mera allmän prövning av hela frågekomplexet skulle i avgörande grad underlätta nödvändiga bedömningar av konsekvenserna av en utflyttning.

Lokaliseringen av statsförvaltningarna skulle också kunna ske med betydligt mindre omgång, försåvitt en allmän omprövning av frågan om flyttning kunde ske. All hänsyn kunde då tas till de befolkningspolitiska fakta, som kommer in i sammanhanget. Varje ämbetsverks särskilda svårigheter vid en utflyttning kunde klarläggas och en allmän omprövning ge vid handen i vilken ordning en lokalisering skulle komma i fråga. Vidare kunde en gång för alla kartläggas de synpunkter framför allt personalorganisationer och andra civila sammanslutningar har på frågan om de statliga ämbetsverkens lokalisering liksom också de problem som alltid uppstår på den plats, dit ett ämbetsverk förlägges.

En allmän utredning av frågan om lokaliseringen av den statliga förvaltningen är icke ägnad att komma i konflikt med riksdagens uttalade mening, att lokalisering bör övervägas, då befintliga organs lokalfrågor blir föremål för prövning. De allmänna principer för lokaliseringen en generell prövning av frågan leder fram till skulle göra detta övervägande väsentligt lättare. Då ett flertal statliga organ är i behov av nya lokaler för sin förvaltning, bör utredningen ske med största möjliga skyndsamhet.

Arbetsmarknadsstyrelsen erinrar om att styrelsen i yttrande över motioner till 1953 och 1955 års riksdagar framhållit som sin uppfattning, att de flesta centrala ämbetsverk i hög grad torde vara beroende av möjligheten

att upprätthålla en intim kontakt med andra ämbetsverk samt med departement och näringslivets organisationer men att frågan om utflyttning av statlig förvaltning borde övervägas, t. ex. då nya organ inrättas eller i samband med att lokalfrågan blir föremål för prövning. Styrelsen har även i yttrande rörande inrättandet av ett sjöfartsverk och angående ny ämbetsbyggnad för vattenfallsstyrelsen anfört, att frågan om ämbetsverkens lokalisering borde bli föremål för närmare utredning. Sådana utredningar har också kommit till stånd och nyligen slutförts. Under de fortlöpande kontakter, som styrelsen haft med dessa utredningar, har erfarenheterna givit vid handen, att frågan om ämbetsverkens lokalisering borde tas upp till prövning i ett större sammanhang. Lämpligt vore att göra en genomgång av samtliga centrala ämbetsverk för att utröna och ta ställning till de skäl, som kan anföras för och emot en förläggning till annan plats än Stockholm. Prövningen borde göras såväl ur allmän lokaliseringssynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten av en rationell administration och förvaltning. Styrelsen uttalar sig sålunda för att en sådan utredning kommer till stånd.

3. Planerings- och övriga utredningsspörsmål

I motionerna I: 449 och II: 628 ställes bl. a. frågan: Vilket är det lägsta antal innevånare som fordras för att kraven på tillfredsställande arbetsinkomst och god trivsel skall kunna fyllas i dagsläget och i en överskådlig framtid? Motionärerna framhåller vidare följande.

Det räcker givetvis inte med att antalet människor i en tätort uppgår till en viss minimisiffra. Detta utgör endast grundvalen för att kunna tillgodose de uppställda kraven. Sedan kommer den viktiga frågan om planering och organisation av tätorten. I första hand kommer det an på tätortens egna innevånare och kommunala organ att lösa dessa frågor. Många mindre tätorter har i detta avseende lagt ner ett beundransvärt och resultatrikt arbete. Andra däremot har svårigheter att komma till rätta med sina planeringsproblem. Det skulle säkerligen vara värdefullt om organisation och planering av mindre tätorter underkastades ett ingående studium och om experter utbildades, vilka kunde bistå de mindre tätorterna med utredningar och planläggning. Det förefaller ändamålsenligt att landstingen bleve huvudmän för en dylik verksamhet. En samordning genom lämpligt statligt organ torde dock vara erforderligt, då hela planeringsarbetet måste grunda sig på en lokaliseringsspolitik utformad av statsmakterna.

Om en mindre tätort lyckats med problemet att skapa goda utkomst-möjligheter för sina innevånare blir nästa fråga att lösa trivselproblemet så, att människorna, och det gäller inte minst ungdomen, stannar och så att ungdomar från omgivande glesbygd lika gärna väljer den mindre tätorten som arbets- och boplats som storstaden. Det är ofrånkomligt att trivselanordningar, antingen det gäller den rena förströelsen eller mera kulturellt betonade ting, blir dyrare per individ räknat i den mindre tätorten än i storstaden. Som exempel kan nämnas sporthallar och andra anordningar för sport och idrott, samlingslokaler, hobbyrum, bibliotek med utrymmen för studiecirkel m. m. Vidare kräves biograf, danslokal och restaurang av

hygglig standard. För att detta skall kunna åstadkommas torde bidrag av allmänna medel vara nödvändigt. Dessa bidrag kunde t. ex. utformas så, att om den mindre tätorten ordnar med dylika trivselanordningar skulle statsbidrag utgå med ett belopp, som motsvarar merkostnaden per individ, jämfört med kostnaden för motsvarande anordning i exempelvis en medelstor stad. Om det ur statens synpunkt är önskligt med en lokaliseringspolitik, syftande till att en relativt stor del av befolkningen är bosatt i mindre tätorter, bör det vara motiverat att staten offrar dessa medel.

Motionerna I: 409 och II: 585 berör inledningsvis bl. a. finansieringen av investeringarna i Stockholm. I fortsättningen beröres även förhållandena på landsbygden och härvid framhålles följande.

Det är av största betydelse, att den vid jordbrukets fortgående rationalisering frigjorda arbetskraften beredes möjlighet att stanna i hemtrakten. Landsbygdskommunerna borde därför inventera sina möjligheter att uppmuntra hantverk och småindustri. Vidare bör möjligheter att förlägga större industrier till landsbygden undersökas samt möjligheterna att skaffa och iordningställa mark för egnahemsbyggen prövas.

En av HSB utförd undersökning har gett vid handen, att 80 procent av de tillfrågade bestämt uttalat sig för egna hem i stället för stadens eller tätortens hyresvåningar. Denna sunda och riktiga inställning borde tillgodoses. Men de stora städerna får svårt att tillfredsställa detta önskemål med den efterfrågan på tomtmark och med de utsträckta och dyrbara kommunikationer som blir följderna. Det bör däremot med relativ lätthet kunna tillgodoses inom landsbygdskommuner med redan befintliga järnvägs- och bussförbindelser.

I anledning av dessa fyra motioner uttalar *arbetsmarknadsstyrelsen* följande.

I lokaliseringsverksamheten är det en strävan att skapa eller bibehålla lämpligt avvägda bebyggelsegrupper. Med de skiftande förhållanden som råder i vårt land, kan dessa bebyggelsegrupper vara av sinsemellan vitt skilda slag. Utformningen måste ske med utgångspunkt från de lokalt rådande förhållandena. Att därför fastslå att en viss bebyggelse typ eller en ort av viss storlek generellt sett är den mest ekonomiska eller i övrigt mest lämpliga låter sig icke göras.

Arbetsmarknadsstyrelsen har utfört ett stort antal utredningar angående befolkning och näringsliv m. m. i olika orter och områden, i första hand i samband med särskilt aktualiserade lokaliseringsspörsmål. På grundval av de härvid erhållna erfarenheterna framlade styrelsen i en den 22 juni 1954 daterad VPM förslag om påbörjande av en systematisk, hela riket omfattande regional lokaliseringsplanering. Angående lokaliseringsplaneringens närmare uppläggning hänvisas till bifogad avskrift av nämnda VPM (*Bilaga 1*). Då endast en mindre del av den begärda personalförstärkningen erhållits, har hittills regional lokaliseringsplanering endast kunnat påbörjas i två län.

Av vad som ovan och i nämnda VPM anförts torde framgå, att arbetsmarknadsstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på de särskilda problem, som sammanhänger med uppgiften att främja bebyggelse och näringsliv på landsbygden. Enligt styrelsens uppfattning torde för närvarande den mest

aktuella åtgärden vara att utvidga den regionala lokaliseringsplaneringen till att omfatta ytterligare delar av landet.

Även om den regionala lokaliseringsplaneringen endast kan väntas klarlägga vissa av de vitt skilda frågeställningar, som aktualiseras i detta sammanhang, anser styrelsen att eventuella ytterligare utredningar kan anstå till dess närmare erfarenheter av den igångsatta verksamheten erhållits. Detta synes även vara motiverat av den påbörjade inventering och sammanställning av material för erhållande av underlag för utformning av den framtida närings- och bebyggelsestrukturen i landet, som bankoutskottet i utlåtande 36/1954 begärde och som arbetsmarknadsstyrelsen anbefallts utföra. I skrivelse till kungl. socialdepartementet den 14 februari 1956 har styrelsen närmare framlagt sina synpunkter på inventeringens uppläggning (*Bilaga 2*). När denna inventering slutförts, torde bättre möjligheter finnas att avgöra, vilka de problemkomplex är, som särskilt fordrar närmare utredning, och på vilket sätt en sådan lämpligen bör komma till stånd.

Sveriges industriförbund anser, att de betydande resultat som uppnåtts genom den i samverkan mellan industrien och statsmakterna bedrivna rådgivningsverksamheten på lokaliseringsområdet gör, att man kan räkna med att den även i fortsättningen kommer att bli ett effektivt och smidigt medel att påverka industriföretagens lokalisering i en för såväl industrien som samhället gynnsam riktning. Rådgivning och upplysning bör därför vara den väg som bör anlitas, då det gäller att öva direkt inflytande på företagens förläggning. Industriförbundet är för sin del berett att medverka till att effektivisera och intensifiera upplysningsverksamheten på lokaliseringsområdet.

Staten och kommunerna påverkar å sin sida ständigt förutsättningarna för industriell verksamhet inom olika områden och på olika platser. Förbättrade vägar eller breddning av en järnväg kan enligt förbundet medföra att en ort blir lämplig som lokaliseringsplats för industrier av olika slag. Förläggning av en statlig verksamhet leder till utbyggnad av handel och servicenäringar, vilket i sin tur kan göra orten attraktiv för industriell verksamhet. Även de olika kommunernas möjligheter att skapa en trivsamt miljö och god service för befolkningen inverkar på industriföretagens lokalisering.

Utskottet

De i förevarande motioner upptagna lokaliseringsspörsmålen har under senare år fått ökad aktualitet. De har vid upprepade tillfällen behandlats av riksdagen, senast förra året. I anledning av då väckta motioner framhöll utskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 14, att med en omprövning av principerna för lokaliseringsverksamheten borde kunna anstå. Utskottet erinrade vidare om att utskottet redan i sitt utlåtande nr 36 till 1954 år riksdag funnit det nödvändigt med en inventering och samman-

ställning av det omfattande material som genom offentlig utredning och samhällsvetenskaplig forskning etc. blivit tillgängligt till belysning av de med närings- och bebyggelsestrukturens utveckling sammanhängande problemen. Sedermera har Kungl. Maj:t anförtrott arbetsmarknadsstyrelsen att verkställa den inventering och sammanställning varom utskottet hemställt.

Sedan föreliggande motioner väckts har Kungl. Maj:t för riksdagen framlagt proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen av den 30 juni 1943 (nr 444) om tillståndstvång för byggnadsarbete samt angående fortsatt giltighet av samma lag. I nämnda proposition, nr 85, har förutsatts, att vid prövningen av byggnadstillståndsärenden, som berör de större tätorterna, större vikt än tidigare lägges vid en sådan bedömning av ärendena som främjar en ur samhällets synpunkt lämplig förläggning av företagen.

Vid bifall till propositionen, som är föremål för behandling av tredje lagutskottet, kommer de i motionerna I:121 och II:212 samt I:328 och II:257 framställda önskemålen om en aktivare statlig lokaliseringspolitik att i vart fall till en del bli tillgodosedda. Utskottet är icke berett att utöver vad som föreslagits i propositionen nu tillstyrka andra åtgärder vid sidan av den pågående upplysnings- och rådgivningsverksamheten för att mera direkt påverka lokaliseringen av företagsamheten. I detta sammanhang vill utskottet i likhet med föredragande statsrådet i den berörda propositionen framhålla, att om det ur hela samhällets synpunkt kan betraktas som angeläget att vidtaga åtgärder för att hejda den ytterligare tillväxten av främst de största tätorterna, är det även angeläget att motverka orealistiska och överdrivna föreställningar om fördelar av näringslivets spridning som icke sällan gör sig gällande. Det primära i strävandena till ett i skilda delar av landet allsidigt utvecklat näringsliv är givetvis att företagsekonomiska förutsättningar finnes för företagens förläggning till en viss ort eller viss del av landet.

Det förslag om viss försöksverksamhet inom byggnadsregleringens ram som framställts i motionerna I:450 och II:635 har tillstyrkts av Riksförbundet Landsbygdens folk men avstyrkts av arbetsmarknadsstyrelsen och Industriförbundet. Såsom framgår av arbetsmarknadsstyrelsens yttrande torde motionärernas önskemål redan i viss utsträckning vara tillgodosedda, eftersom sedan föregående år finnes en särskild kvot om 15 miljoner kronor per år, som är avsedd att användas för byggnadstillståndsgivning till industriföretag inom sådana geografiska områden där en utbyggnad av industrien är särskilt angelägen. Detta har redan möjliggjort en sysselsättningsökning på flera håll där en sådan från allmän lokaliseringsynpunkt befunnits önskvärd och där svårigheter förelegat att inom ramen för den vanliga tillståndsgivningen förverkliga detta mål.

Den i såväl motionerna I: 121 och II: 212 som motionen II: 454 berörda frågan om ämbetsverkens och övriga statliga institutioners förläggning har blivit ytterligare belyst i det yttrande som arbetsmarknadsstyrelsen avgivit. Styrelsen har tillstyrkt att en allmän utredning företages av frågan om lokaliseringen av ämbetsverken. Utskottet är emellertid för sin del tveksamt om lämpligheten av att tillkalla en särskild allmän utredning med detta uppdrag bl. a. därför, att en sådan utredning skulle bli mycket omfattande och snart kunna förlora i aktualitet. Utskottet förväntar i stället, att Kungl. Maj:t fortsättningsvis i förekommande fall ägnar frågan om ämbetsverkens och de statliga institutionernas förläggning sin uppmärksamhet och vidtager erforderliga åtgärder.

I anledning av vad som anförts i motionerna I: 449 och II: 628 samt I: 409 och II: 585 vill utskottet erinra om den planeringsverksamhet som redan organiserats i förutom arbetsmarknadsstyrelsens även landstingens och kommunernas regi och som utskottet tidigare, särskilt i utlåtandet nr 36/1954, uppmärksammat. Det synes önskvärt att detta planeringsarbete ytterligare intensifieras och att därvid på sätt motionärerna framhållit de mindre tätorternas problem ägnas särskild uppmärksamhet. Utskottet vill även betona, att utskottet från sina utgångspunkter tillmäter stor betydelse åt en fortsatt utveckling av den rådgivnings- och upplysningsverksamhet som, delvis i samverkan, bedrivs av arbetsmarknadsstyrelsen och industriens produktionsråd. Vad som i övrigt anförts i dessa motioner har icke givit anledning till annat uttalande från utskottets sida än att med igångsättande av ytterligare utredningar angående lokaliseringsfrågorna enligt utskottets mening bör anstå till dess att pågående inventeringar inom detta område slutförts. Utskottet vill understryka angelägenheten av att arbetsmarknadsstyrelsens utredning bedrivs med skyndsamhet.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att motionerna I: 121 och II: 212, I: 328 och II: 257, I: 409 och II: 585, I: 449 och II: 628, I: 450 och II: 635 samt II: 454 — i den mån de icke må anses besvarade genom vad utskottet anført — icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 12 april 1956

På bankoutskottets vägnar:

K. G. EWERLÖF

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ewerlöf, Mogård*, Boo, Krügel, Strandler, Eliasson, Danmans och Magnusson; samt

från andra kammaren: herrar Sköldin, Nordqvist i Karlskoga, Carlsson i Tibro, Andersson i Ronneby, Jönsson i Rosshol, Boija, fru Renström-Ingenäs* och Sköld.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Ewerlöf, Danmans, Magnusson, Nordqvist* i Karlskoga, *Carlsson* i Tibro och *Boija*.

*Bilaga 1***VPM angående regional lokaliseringsplanering**

Statsmakterna framhöll vid sitt ställningstagande till lokaliseringsutredningens betänkande angående näringslivets lokalisering, att en precisering av de riktlinjer efter vilka lokaliseringspolitiken bör arbeta, när det gäller förläggningen av näringsliv och samhällseliga anläggningar inom olika regioner, bör kunna erhållas genom såväl undersökningar berörande hela landet som regionala studier av den typ som lokaliseringsutredningen skisserat. Sådana regionala studier borde komma till stånd länsvis och anknytas till bebyggelseplaneringen och den regionala jordbruksplaneringen. Frågor som rörde näringslivets lokalisering inom större områden borde således angripas enhetligt för stadsbygd och landsbygd. En dylik samordning med ömsesidigt utbyte av material och synpunkter torde, framhölls det vidare, vara nödvändig för att såväl den översiktliga planeringen som lokaliseringspolitiken skall kunna bedrivas ändamålsenligt.

I det praktiska lokaliseringsarbetet har behovet av en hela riket omfattande regional lokaliseringsplanering gjort sig alltmer gällande. Bl. a. är en sådan planering nödvändig för att rådgivningsverksamheten i lokaliseringsfrågor skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt. Lämnandet av förslag på lämpliga lokaliseringssorter förutsätter kunskap om alla de orter, som för ett visst lokaliseringsfall kan ifrågakomma. Hittills har lokaliseringsorganet i samband med rådgivningsverksamheten gjort ett stort antal mer eller mindre omfattande regionala undersökningar angående näringsliv etc. i sådana områden där det erfarenhetsmässigt kunnat antagas, att näringslivet varit i behov av en komplettering. Allteftersom dessa orter tillförts nya industrier blir det svårare att utan en hela landet omfattande planering kunna ta ställning till vilka orter som ur olika synpunkter är lämpligast som lokaliseringssorter.

Att det föreligger ett behov av en regional lokaliseringsplanering har också kunnat konstaterats i samband med ställningstagande ur lokaliseringssynpunkt till ansökningar om byggnadstillstånd. Utredningar, som gjorts i samband med dylika ärenden, har i vissa fall givit vid handen, att tveksamhet rått såväl bland de olika länsmyndigheterna som på kommunalt håll beträffande den lämpliga lokaliseringen inom olika kommuner och att man i avsaknad av en regional planering haft svårt att laga definitiv ställning till lokaliseringsfallen. Det kan i detta sammanhang nämnas, att den regionala planering, som pågår i Boråstrakten och som även kan sägas omfatta en lokaliseringsplanering, varit en värdefull hjälp vid ställningstagande till lokaliseringsfall inom regionen.

En regional lokaliseringsplanering är ett nödvändigt komplement till annan samhällsplanering, bl. a. jordbruksplanering, bebyggelseplanering,

bostadsbyggnadsplanering, planering för skolornas lokalisering etc. Vid regional byggnads- och jordbruksplanering är det viktigt, att regionerna avgränsas på ett sådant sätt, att man får väl avvägda bebyggelsegrupper. Som bakgrund till dessa regionala planeringar behövs också en målsättning, som måste bygga på lokaliseringspolitiska bedömningar. Regionala och lokala bostadsbyggnadsprogram torde icke gå att upprätta så länge de lokaliseringspolitiska förutsättningarna icke klarlagts. Avsaknaden av en indelning av riket i olika bebyggelseregioner liksom avsaknaden av lokaliseringspolitiska målsättningar för regionerna medför över huvud taget svårlosta problem för all regional samhällsplanering, t. ex. då det gäller planering av kommunikationsledningens sträckning och standard, skolor samt andra sociala och kulturella anläggningars lokalisering.

Lokaliseringsorganet beredes genom byggnadsstyrelsen tillfälle att framföra sina synpunkter på generalplaner, som underställes byggnadsstyrelsens granskning. I samband därmed har konstaterats, att de regionala sammanhangen ofta försummas vid dessa planers upprättande. Från planförfattarnas sida understrykes, att generalplaneringen borde föregås av en regional planering och att bristen på översiktliga utredningar och målsättningar rörande befolkningens och näringslivets lokalisering medför svårlosta problem för generalplaneringen. Ofta måste planförfattarna själva göra omfattande regionala undersökningar, som medför betydande kostnader för den kommun för vilken generalplanen skall upprättas.

Arbetsmarknadsstyrelsen har kommit till den slutsatsen, att det för den fortsatta verksamheten är synnerligen angeläget, att en hela riket omfattande regional lokaliseringsplanering kommer till stånd.

Den regionala lokaliseringsplaneringen berör i stor utsträckning andra samhällsplanerande myndigheters verksamhetsområden. Vid lokaliseringsplaneringen måste i stor utsträckning anlitas den sakkunskap, som dessa besitter inom sina respektive planeringsområden. Den måste också bygga på utredningar, som lämpligast kan utföras eller redan utförts av dessa myndigheter. Ifrågavarande myndigheter har i regel en länsorganisation och deras utredningar och planeringar bedrivs länsvis. Det synes då önskvärt, att även den regionala lokaliseringsplaneringen anknytes till länen.

Lokaliseringsverksamheten går emellertid ut på att söka jämka lokaliseringen av rörliga företagsenheter så, att det åstadkommes lämpligt avvägda bebyggelsegrupper bestående t. ex. av en stor eller medelstor tätort som centralort jämte den denna omgivande landsbygden med mindre tätorter. Det synes då lämpligt, att dylika bebyggelsegrupper åtminstone i vissa avseenden får utgöra undersökningsenheten vid den regionala lokaliseringsplaneringen.

Den regionala lokaliseringsplaneringens första uppgift blir således att på lämpligt sätt söka åtminstone preliminärt avgränsa ifrågavarande be-

byggelsegrupper. Till grund för denna preliminära avgränsning lägges bl. a. uppgifter angående centralortens handelsområde, kommunikationsleder etc. Avgränsningen måste ske i samråd med av samhällsplaneringen berörda kommuner, statliga myndigheter och vetenskapliga institutioner.

Den andra etappen i den regionala lokaliseringsplaneringen blir en beskrivning, kartläggning och analys av befolkningsförhållanden, näringsliv och sådana samhällets olika yttringar, som kan påverka eller påverkas av lokaliseringen, t. ex. skolväsendet, kommunikationer, vissa ekonomiska frågor, såsom inkomster, kommunalt skattetryck etc.

Denna inventering synes lämpligast kunna ske genom att varje länsmyndighet i samråd med och med hjälp från sin centralmyndighet gör de undersökningar inom sitt verksamhetsfält som är erforderliga. På arbetsmarknads- och lokaliseringsorganen skulle således ankomma att göra en beskrivning av befolkningsutveckling, arbetsmarknad och sådana delar av näringslivet, som icke faller inom andra myndigheters verksamhetsfält. Jordbruksorganen skulle redogöra för lantbruket, skogsvårdsorganen för skogsbruket, bebyggelseplaneringsorganen för bebyggelseplaneringen, vägförvaltningen för vägarna, bostadsorganen för bostadsförhållandena etc. Även de vetenskapliga institutionerna bör kunna lämna värdefulla bidrag till utredningen.

Denna etapp av arbetet bör också omfatta en framtidsbedömning av regionens förmåga till självförsörjning med arbetskraft samt det egna näringslivets möjligheter att absorbera denna arbetskraft.

Med ledning av nämnda kartläggning av näringsliv och bebyggelse samt av de uppgjorda framtidsbedömningarna skulle man sedan söka precisera de svagheter, som ur olika synpunkter förefinnes inom regionens näringsliv och bebyggelse. Dessa svagheter kan t. ex. bestå i att näringslivet är för svagt utvecklat för att ta hand om de egna arbetskraftstillgångarna, att det är ensidigt utbyggt med hänsyn till vissa kategorier arbetskraft, att det är svagt differentierat. Näringslivet kan också vara för mycket koncentrerat till centralorten, medan regionens randområden kan ha ett dåligt utvecklat näringsliv och folkminskning. Sambandet mellan näringsliv och bebyggelse bör också klarläggas. En spridning av små företagsenheter inom regionen kan ha gett upphov till att tätortsbebyggelsen splittrats på många små enheter med åtföljande svårigheter att ordna olika gemensamhetsanläggningar.

Konsekvenserna ur olika synpunkter av näringslivets brister bör också redovisas.

Innan de lokaliseringspolitiska målsättningarna görs upp måste förutsättningarna för näringslivets utbyggnad och lokalisering klarläggas. Det behövs här en redovisning av bl. a. råvarutillgångar, kommunikationsläge, avsättningsmarknad etc. Det kan på detta översiktliga planeringsstadium

inte bli fråga om någon detaljredovisning utan endast om en sådan allmän kartläggning, som är nödvändig för att inte den lokaliseringspolitiska målsättningen bara skall bli ett lokalbetonat önskeprogram.

En viktig fråga är att avväga beskrivningens och analysens omfattning. Fackorganen är måhända intresserade av en ingående och fullständig redogörelse för sina respektive fack. De som är intresserade av en allmän översikt av länen vill däremot inte bli belastade med för mycket detaljer. Det är också önskvärt, att analyserna göres färdiga inom rimlig tid och att utredningsarbetet inte lägges upp på bredare basis, än som svarar mot de i utredningsarbetet medverkande organens möjligheter att lämna hjälp. Det synes därför lämpligt, att man till en början inriktar sig på att göra en översiktlig redogörelse med huvudvikten lagd på befolkning och näringsliv och att man därefter angriper de detaljproblem som måste lösas för att planeringen skall kunna föras vidare. En sådan allmän översikt skulle också kunna vara värdefull för det enskilda näringslivet och de offentliga myndigheterna vid deras ställningstagande till olika konkreta frågor och planeringar. Det torde bli nödvändigt att centralt göra upp en disposition för utredningen. Denna bör göras upp i samråd med samtliga berörda organ. Den skall vara till vägledning för dem, som medverkar i utredningsarbetet, och göra det möjligt att jämföra de olika utredningarna. Det erforderliga statistiska materialet torde i stor utsträckning kunna sammanställas centralt. Detta gäller även i fråga om utarbetandet av kartor, kartogram o. d.

Med ledning av nämnda ekonomiska utredning och analys bör som tredje etapp göras upp en målsättning för vilken utbyggnad av näringslivet som är önskvärd och möjlig för att rätta till eventuella missförhållanden, och var inom regionen denna utbyggnad bör ske. Därvid bör ställning också kunna tagas till de olika tätorternas funktioner i bebyggelsegruppen.

Samtliga statliga myndigheter — såväl centrala som lokala — som är verksamma på samhällsplaneringens område, måste samarbeta vid uppgörande av de lokaliseringspolitiska målsättningarna. Ett intimt samarbete måste därvid också äga rum med de kommunala myndigheterna. Kommunerna bör ta ställning till vilken eller vilka orter inom kommunen som man lämpligen bör satsa på som lokaliseringsorter. Då det gäller målsättningar beträffande större lokaliseringar, måste emellertid en samordning av flera kommuners ofta mot varandra stridande intressen äga rum. Samordningen på länsstadiet synes lämpligast böra ske under länsstyrelsens ledning. Innan man på länsstadiet tar slutlig ställning till den lokaliseringspolitiska målsättningen, bör det centrala lokaliseringsorganet i samråd med andra berörda centrala myndigheter beredas tillfälle att framföra sina synpunkter på densamma.

Sedan ställning tagits till den lokaliseringspolitiska målsättningen, bör

de olika samhällsplanerande statliga myndigheterna och kommunerna var inom sitt verksamhetsfält upprätta översiktsplaner för de åtgärder, som behöver vidtagas för att förverkliga målsättningen. Även här måste betonas, att det endast kan bli fråga om översiktliga planer och handlingsprogram. En närmare och mera konkret utformning måste ske i de olika fackorganens planer t. ex. i regionplaner och generalplaner enligt byggnadslagen, i regionala jordbruksplaner, skolplaner, bostadsförsörjningsplaner etc. Viktigt är, att dessa planer får en ekonomisk inriktning, så att kostnaderna för samhällsbygget blir redovisat.

Erfarenheterna av här ovan skisserad lokaliseringsplanering är små. Full klarhet om hur planeringen tekniskt skall genomföras torde kunna vinnas först under arbetets gång. För att samla dessa erfarenheter synes det nödvändigt att sätta igång planeringsarbetet och låta detta till en början få försökskaraktär.

Som ovan nämnts avses, att lokaliseringsplaneringen skall bygga på material, som framkommit vid redan utförda undersökningar och planeringar, och att ytterligare erforderliga utredningar skall utföras av de olika av lokaliseringsplaneringen berörda myndigheterna och vetenskapliga institutionerna m. fl. I stor utsträckning är materialet av den beskaffenhet att det bör anskaffas och bearbetas av de centrala myndigheterna. Det har också framhållits, att länsstyrelsen bör bli det organ på länsstadiet, som svarar för samordningen av de olika lokala utredningarna och bedömningarna. Inom länsstyrelsen skulle det närmast ankomma på planeringssektionen att handha denna koordinationsuppgift. Inom länsstyrelserna torde emellertid icke finnas någon tjänsteman disponibel, som kan avdelas för de arbetsuppgifter, som planeringsarbetet för med sig.

Med hänsyn till dels att verksamheten till en början skall ha försökskaraktär och avser att tillföra det centrala lokaliseringsorganet erfarenhet hur planeringsarbetet lämpligen skall uppläggas och dels att det skulle bli svårt att rekrytera ett större antal för uppgiften lämpliga personer på en gång kan det vara motiverat, att utredningsarbetet ledes av det centrala lokaliseringsorganet.

I samband med att statsmakterna år 1952 beslöt, att uppgiften att vara centralmyndighet för lokaliseringsverksamheten fortfarande skulle ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen förstärktes personalen för lokaliseringsärenden något. Sålunda inrättades för dessa ärenden en befattning i Cg 27 och en amanuens tjänst, varjämte förutsattes, att en tidigare befintlig amanuens tjänst huvudsakligen skulle utnyttjas för lokaliseringsfrågor och att byrådirektören för lokaliserings- och utredningsbyrån skulle ägna en del av sin tid åt dessa frågor.

Denna personalförstärkning har gjort det möjligt att vidga rådgivningsverksamheten samt att öka kontakt- och utredningsverksamheten. Råd-

givningsverksamheten i lokaliseringsfrågor omfattar nu rådgivning till företag, kommuner, statliga verk och utredningar samt planförfattare. Kontakten med andra ämbetsverk har utbyggts. Bl. a. byggnadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, järnvägsstyrelsen och försvarsstaben har på arbetsmarknadsstyrelsens hemställan utsett särskilda kontaktmän i lokaliseringsfrågor. Kontakt har också tagits med universitet och högskolor. Utredningsverksamheten avser fortfarande främst utredningar i samband med konkreta lokaliseringsfrågor.

De arbetsuppgifter, som enligt statsmakterna bör ankomma på det centrala lokaliseringsorganet, är så omfattande och de personalresurser, som erhållits för uppgifternas handhavande, så knappa, att det icke är möjligt att avdela några tjänstemän för arbetet med lokaliseringsutredningar omfattande hela län.

För att den regionala lokaliseringsplaneringen skall kunna komma i gång bör därför enligt arbetsmarknadsstyrelsens mening ett antal tjänstemän knytas till lokaliserings- och utredningsbyråns allmänna sektion inom styrelsen. Dessa tjänstemän skall ha till uppgift att planera de olika länsutredningarna, att lämna råd till de olika myndigheterna i fråga om utredningsarbetets bedrivande, att se till att utredningarna bedrivs enligt enhetliga förutsättningar, att utföra utredningar som icke tillhör annan myndighets verksamhetsområde och att sammanställa och analysera utredningsmaterialet. Det synes önskvärt, att för den ovan skisserade försöksverksamheten anställs fyra tjänstemän och att var och en av dessa får i uppdrag att planlägga arbetet i ett antal län.

Tjänstemännen bör ha erfarenhet från ekonomiska och statistiska utredningar, vara allmänt orienterade i fråga om näringsfrågor och samhällsproblem, ha god organisationsförmåga och förmåga att samarbeta med de olika av planeringen berörda statliga och kommunala myndigheter liksom med olika organisationer.

Stockholm den 22 juni 1954

ARBETSMARKNADSSTYRELSEN

*Bilaga 2***Till Kungl. Socialdepartementet**

Genom kungl. brev den 6 maj 1955 har arbetsmarknadsstyrelsen anbefallts att verkställa en av bankoutskottet i utlåtande 36:1954 begärd inventering och sammanställning av material för erhållande av underlag för utformningen av den framtida närings- och bebyggelsestrukturen i landet. I anledning härav får styrelsen anföra följande synpunkter på inventeringens uppläggning.

En av de viktigaste anledningarna till att frågan om näringslivets lokalisering aktualiserats under senare år är den befolkningsomflyttning från glesbygd till tätorter och mellan olika landsdelar som äger rum.

Det finns ett mycket rikhaltigt utredningsmaterial som belyser denna utveckling och orsakerna till densamma. Bland de förhållanden som undersökts kan nämnas sysselsättningsförändringarna inom olika näringsgrenar, framför allt sysselsättningsminskningen inom jordbruket och sysselsättningssökningen inom stadsnäringarna, de därav föranledda flyttningarna från jordbruksbygderna till tätorterna samt förändringarna i befolkningens lokalisering. Vidare har klarlagts olika befolkningars köns- och åldersfördelning. Befolkningsutvecklingen i kommuner av olika näringskaraktär i län och riksområden har utretts. Ett flertal specialutredningar beträffande flyttningarna och deras inriktning liksom beträffande pendelvandringar har framlagts. Befolkningsutvecklingen i olika tätortstyper har också undersökts. Prognoser har gjorts för jordbruksbefolkning och stadsnäringsbefolkning liksom för tätortsbefolkningen och vissa sysselsättningsområden inom stadsnäringarna, såsom handel och allmän förvaltningstjänst.

En del av de utredningar, som behandlar den hittillsvarande och framtida utvecklingen, kommer även in på de svårigheter att upprätthålla en tillfredsställande merkantil, social och kulturell standard, som blir följden av det ständigt vikande befolkningsunderlaget i glesbygderna. Denna sida av problemet är emellertid otillfredsställande utredd.

I fråga om flertalet serviceanläggningar gäller, att det för dem behövs ett visst befolkningsunderlag, som av tekniska eller ekonomiska skäl inte kan underskridas. Detta underlag varierar starkt för service av olika slag. En del utredningar har gjorts angående storleken av dessa befolkningsunderlag. 1950 års långtidsutredning redovisar i sitt betänkande en undersökning angående anläggningskostnaderna för gemensamsanläggningar i städer och tätorter av olika storlek. I utredningen angående skolväsendets utbyggnad har diskuterats vilka befolkningsunderlag som behövs för olika skolformer. Ytterligare utredningar om vilket underlag som behövs för olika gemensamsanläggningar är önskvärda.

En av lokaliseringens viktigaste uppgifter är att söka jämka lokaliseringen av rörliga enheter inom näringslivet så att det blir möjligt att samordna olika bebyggelsegrupper, bestående av spridd bebyggelse, mindre tätorter och en stor eller medelstor tätort som centralort, så att befolkningens servicebehov kan tillgodoses på mest ekonomiska och rationella sätt. Folkmängden, bebyggelseätheten och bebyggelsens utformning inom dessa regioner varierar i stor utsträckning. Inom arbetsmarknadsstyrelsen pågår för närvarande arbetet med att söka göra en preliminär regionindelning, som skulle kunna användas i lokaliseringssammanhang. En definitiv indelning i regioner synes först kunna göras efter mera detaljerade studier i samband med den regionala lokaliseringssplaneringen.

En annan fråga är, hur bebyggelsen bör utformas inom regionerna. I detta avseende föreligger nu stora olikheter. I en del regioner är tätortsbefolkningen starkt koncentrerad till regioncentra med endast små tätorter i omlandet. I andra fall är regioncentrum relativt litet, medan det uppstått ganska välutvecklade sekundärorter i omlandet. Vilken form som bör eftersträvas sammanhänger bl. a. med vilken samhällsstorlek som är mest ekonomisk. Detta är en fråga, som är mycket ofullständigt utredd. Vidare sammanhänger ställningstagandet till bebyggelseformer i stor utsträckning med de kommunikationsmöjligheter, som är att räkna med.

Utformningen av den framtida bebyggelsen är emellertid inte enbart en ekonomisk fråga. Sociala värderingar av olika levnadsmiljöer spelar också en stor roll. Därtill kommer, att en del människor på grund av sitt arbete är bundna till glesbygden. Dessa människor ställer krav på att få del av den allmänna servicestandarden.

Vissa utredningar har gjorts, som belyser människornas inställning till olika slags service och i vilken mån befintliga anläggningar utnyttjas. Staten och dess affärsdrivande verk medverkar i stor utsträckning till att glesbygden förses med serviceanläggningar av olika slag, även om dessa ofta blir dyrbarare i drift än motsvarande anläggningar i tätorterna. En undersökning av den inverkan som den förda politiken på olika områden har på glesbygdens och tätbebyggelsens tillgodoseende av service bör göras. Bl. a. kommunikationspolitiken, bostadspolitiken, vatten- och avloppsfrågan, elkraftspolitiken, social- och kulturpolitiken bör därvid beaktas. Det bör också klarläggas och preciseras, vilka krav som glesbygdens befolkning har i fråga om kommersiell, social och kulturell service.

En ökad bosättning i glesbygderna och de små tätorterna förutsätter bl. a., att arbetsplatser lokaliseras på ett sådant sätt, att människorna dagligen kan färdas till och från sitt arbete.

För att få underlag för en bedömning av bebyggelsens och näringslivets utformning måste därför också klarläggas de företags- och samhällsekonomiska konsekvenserna av företagens lokalisering och vilka åtgärder som måste vidtagas för att företagen skall kunna acceptera den lokalisering, som ur sociala synpunkter kan vara önskvärd.

En del avhandlingar har skrivits om den från företagsekonomisk synpunkt teoretiskt riktiga lokaliseringen liksom beträffande vilka av de olika lokaliseringsfaktorerna som spelar störst roll för olika företag. Företagen gör givetvis vid sina lokaliseringsbedömningar vissa utredningar och bedömningar angående den förmånligaste lokaliseringen, men i regel torde dessa utredningar inte vara tillgängliga för andra än företaget självt. Industriens produktionsråd och arbetsmarknadsstyrelsen har i sin rådgivande lokaliseringsverksamhet kommit i kontakt med ett stort antal lokaliseringsfall och har fått en betydande erfarenhet av vilka krav företagen ställer på lokaliseringsplatsen. Industriens utredningsinstitut håller på med vissa utredningar angående vilka lokaliseringsfaktorer som företag inom olika branscher fäster störst avseende vid.

Den begärda inventeringen för erhållande av underlag för utformningen av den framtida närings- och bebyggelsestrukturen bör enligt styrelsens mening omfatta följande:

1. Material som belyser den förskjutning av näringslivets och befolkningens lokalisering som ägt rum och kan väntas komma att äga rum i landet och olika delar därav.
2. Material som belyser omlokaliseringens följdverkningar bl. a. i fråga om servicebehovens tillgodoseende i tätorter och glesbygd.
3. Material som visar storleken av de befolkningsunderlag som av tekniska eller ekonomiska skäl inte kan underskridas för olika serviceanläggningar.
4. Material som belyser kostnaderna för uppförande och drift av olika serviceanläggningar i samhällen av olika storlek.
5. Material som belyser glesbygdens krav på att få sina servicebehov tillgodosedda och den inom olika områden förda politiken för dessa behovs tillgodoseende.
6. Material som belyser de företagsekonomiska aspekterna på lokaliseringen.

En inventering av det material som behövs för erhållande av underlag för utformningen av den framtida närings- och bebyggelsestrukturen kommer att bli mycket omfattande och arbetskrävande. De olika utredningarna måste genomgå och sammandrag göras av de slutsatser utredningarna kommit till i fråga om de förhållanden, som har betydelse för de olika problemställningarna. Redan på förhand kan förutskickas, att det före-

ligger betydande luckor i fråga om kunskapsmaterialet. Det är emellertid av vikt att få klarlagt, vilka utredningar som i första hand behövs för att klarlägga frågan om utformningen av den framtida närings- och byggelsestrukturen.

De personalresurser som är disponibla för lokaliseringsverksamhetens bedrivande är, som styrelsen i olika sammanhang framfört, otillräckliga. Styrelsen har i sina anslagsäskanden för budgetåren 1955/56 och 1956/57 gjort framställning om att få anställa bl. a. fyra tjänstemän för påbörjande av regional lokaliseringsverksamhet. Styrelsens framställning har bifallits såtillvida att personalen för lokaliseringsfrågor förstärkts med en förste byråsekreterare i Cg 29, varjämte i statsverkspropositionen för budgetåret 1956/57 föreslagits, att den nuvarande personalen för lokaliseringsärenden bildar en egen sektion och att en byrådirektörstjänst i Cg 31 inrättas inom sektionen. Även om denna personalförstärkning kommer till stånd, kan ifrågavarande inventering inte genomföras, utan att detta allvarligt inkräktar på andra viktiga arbetsuppgifter. Det är därför nödvändigt, att styrelsen tillföres personal för genomförande av inventeringen. Såvitt styrelsen för närvarande kan överblicka, torde kostnaderna i vad avser innevarande budgetår kunna bestridas inom ramen av anvisade medel under styrelsens avlöningsanslag. Däremot är det icke möjligt att nu beräkna huruvida medel för ifrågavarande kostnader finns tillgängliga för nästkommande budgetår. Styrelsen vill därför anmäla, att frågan kan uppkomma om att särskilda medel behöver ställas till styrelsens disposition under budgetåret 1956/57 för utförande av ovannämnda utredning.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad generaldirektör och chef, och har i ärendets behandling deltagit överdirektören Montell och byråchefen Johansson samt förste byråsekreteraren Buregren, föredragande.

Stockholm den 14 februari 1956

ARBETSMARKNADSSTYRELSEN

GUST. VAHLBERG

BERTIL JOHANSSON

Torsten Buregren